

FATİH SULTAN MEHMET DÖNEMİNDEKİ EDEBÎ ÇEVRELER

İbrahim AKYOL*

ÖZET

Türk edebiyatı gelişme gösterirken şairlerin ve sanatçıların belirli merkezlerde toplandıkları görülmektedir. Belirli merkezlerde toplanan şairler, biraraya gelerek buralarda edebî mütalaalarda bulunurlar, birbirlerine şiirlerini okurlar ve eleştirilerini alırlardı. Bu edebî çevreler, birer kültür merkezi olarak aynı zamanda şairleri besleyen kaynaklardı. Bu çevreler daima edebiyata önem veren, cömertlikleri ve ihsanları ile sanatçıları koruyan, gözeten kıymetli eserleri mükafatlandıran kişilerin etkisiyle oluşmuştur. Böylece bu topluluklar çeşitli zamanlarda ve belirli kişilerin etrafında birer edebî çevre meydana getirmişlerdir.

Tarihimizde şairleri etrafında toplayan ilk padişah Yıldırım Bayezid olarak bilinir. Daha sonra padişahların, vezirlerin ve diğer devlet adamlarının yanında alimler, şairler ve sanatkar toplulukları oluşmaya başlamıştır. Böylece onlar kendilerini himaye edecek devlet adamları bulmuşlardır. Devlet adamları ise, adlarının uzun müddet anılmasının alim, şair ve sanatkarlarla mümkün olduğunun farkında olmuşlardır.

Tarihte, alim, şair ve sanatkarlara büyük önem veren padişahların en önemlilerinden biri de Fatih Sultan Mehmet'tir. Onun döneminde, başta kendisi olmak üzere, Şehzade Bayezid, Şehzade Cem, Mahmut Paşa ve Ahmet Paşa etrafında şairlerin kümелendikleri görülmektedir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in 30 civarında şairi maaşa bağladığı bilinmektedir. Şehzadelerin etrafındaki şairler, şehzadeye bağlılıklarına göre hayatlarını yönlendirmişlerdir. Şehzade Bayezid, Amasya'da vali iken etrafında geniş bir alim ve şair topluluğu oluşmuştur. Edebiyat tarihimizde, Cem Sultan etrafındaki şairlere Cem şairleri denmiştir. Mahmut Paşa idam edilene kadar etrafındaki alim, şair ve sanatkarları himaye etmeye devam etmiş, Ahmet Paşa ise gözden düşüp Bursa'ya sürgüne gönderilmesine rağmen Bursa'da etrafında şairler oluşmuştur. Ancak Ahmet Paşa'nın etrafında oluşan şair topluluğu diğerleri kadar güçlü ve fazla değildir. Bunun yanında oluşan bu edebî çevrelerdeki şairlerin sayısı, zamanla değişiklik göstermiştir. Bu durum edebiyatımızdaki hâmilik geleneğinin de olumlu yönde etkilemiş ve geliştirmiştir.

Anahtar Kelimeler:Edebî çevre, Fatih Sultan Mehmet, şair, himâye

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, e-mail: iakyol18@karatekin.edu.tr

LITERARY CIRCLES IN THE PERIOD OF FATİH SULTAN MEHMET

ABSTRACT

While Turkish literature is going forward, it is seen that the poets and artists are gathered in certain centers. The poets gathered in these certain centers used to make literary considerations, read poetry and receive criticism. As cultural centers, these literary circles were the resources which fed the poets at the same time. These circles were always formed by the influence of people who gave importance to literature, protected the artists with their generosity and kindness and rewarded the valuable works. Thus, these communities formed a literary circle around certain people at various times.

Yıldırım Bayezid is known as the first sultan who gathered the poets around him in our history. Later, communities of scholars, poets and artists were formed around sultans, viziers and other dignitaries. Thus, they found dignitaries to protect themselves. On the other hand, the dignitaries are aware that being remembered for a long time is possible with scholars, poets and artists.

One of the most important sultans who attached great importance to scholars, poets and artists in the history is Fatih Sultan Mehmet. During his period, it is seen that clusters of poets were gathered around, especially including himself, Prince Bayezid, Prince Cem, Mahmud Pasha and Ahmet Pasha. It is known that the salaries of about 30 poets were paid by especially Fatih Sultan Mehmet. The poets around the princes directed their lives according to their loyalties to the prince. A broad scholar and poet community was formed around Prince Bayezid while he was a governor in Amasya. The poets around Cem Sultan were called as the poets of Cem in our literary history. Mahmut Pasha kept protecting the scholars, poets and artists around him until his execution, and Ahmet Pasha had poets around him despite his being exiled to Bursa after being disgraced. However, the community of poets around Ahmet Pasha was not as strong and more as the others. Besides, the number of poets in these formed literary circles showed changes over time. This situation affected positively and developed the tradition of protectorate in our literature as well.

KEY WORDS: Literary Circle, Fatih Sultan Mehmet, poet, protection

GİRİŞ

Türk edebiyatı gelişme gösterirken şairlerin ve sanatçıların belirli merkezlerde toplandıkları görülmektedir. Belirli merkezlerde toplanan şairler, biraraya gelerek buralarda edebî mütalaalarda bulunurlar, birbirlerine şiirlerini okurlar ve eleştirilerini alırlardı. Bu edebî çevreler, birer kültür merkezi olarak aynı zamanda şairleri besleyen kaynaklardı. Bu çevreler daima edebiyata önem veren, cömertlikleri ve ihsanları ile sanatçıları koruyan, gözeten kıymetli eserleri mükafatlandıran kişilerin etkisiyle oluşmuştur. Böylece bu topluluklar çeşitli zamanlarda ve belirli kişilerin etrafında birer edebî çevre meydana getirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde, padişahların, şehzadelerin, çeşitli kademelerdeki devlet büyüklerinin etrafında daima ilim adamları ve sanatçı topluluğu oluşmuş, onları korumuşlar ve himaye etmişlerdir. Tarihimizde şairleri etrafında toplayan ilk padişah Yıldırım Bayezid olarak bilinir. Osmanlı sultanları belli zamanlarda topladıkları ulemâ ve şuâra meclislerinde hakemlik yapmışlardır. Bu hakemlik yeteneklerini ise, şehzadelik döneminde seçkin hocalardan aldıkları yüksek kültüre borçludurlar.¹ Bu hakemlik ve hâmilik geleneği özellikle II. Murat'tan itibaren daha belirli sistemlere oturmaya başlamış, Fatih Sultan Mehmet ile bu sistem resmîleşmiş ve kurumsallaşmıştır. Fatih'in hem şehzadeligi döneminde Manisa'da ve hem de padişahlığı döneminde önce Edirne'de fetihten sonra da İstanbul'da himaye ettiği bir çok şair olmuştur. Bu durum, Sultan Mehmet'in kendi şair kişiliği ile ilgili olduğu kadar, aynı zamanda devletin büyümesinin ilim, kültür ve sanat alanlarında yapacağı atılımlarla olacağına bilincinde olmasındandır. Bu durum Sehî Bey Tezkiresi'nde şöyle anlatılır: “*Her cins latifeye kâbil, her çeşit hünere mâil, özellikle ilim ehline son derece rağbet gösterir ve iltifat ederdi ki hiçbir padişah etmemiştir. Onun şairler zümresine ettiği itibar ve verdiği şöhreti hiçbir padişah vermemiştir. Onun devrinde toplanan şairler başka hiçbir padişah zamanında bir araya gelmemiştir. Onların herbirine ulu dirlikler verir, her an huzuruna getirir ve karşılıklı şiir söyletirdi. Arab'dan ve Acem'den marifetli kimseleri aratur, buldurur, korur ve gözetirdi.*”² Latîfi de şöyle ifade der: “*Ol derecede ilm ü ma'rifetün ol devirde kemâl derecede revâci ve ulemâ ve fuzelânun sâyir tevâif üzre irtifâ' u ibtihâcı var imiş ve fenn-i şi'r ü*

¹ Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, Ankara-2005, s. 15.

² Sehî Bey, *Sehî Tezkiresi Heşt Behişt*, Haz. Mustafa İsen, Ankara-1998, s. 50-51.

inşânun dahi ol mertebede kadr ü rağbeti ve ehâlisinün dahî ol derecede i'tibâr u hürmeti var imiş ki diyâr-ı Hind'de Hâce-i Cihân'a ve vilâyet-i Âcem'de Mevlana Câmî'ye her sâl bin aded filorin irsâl olunur imiş ve şu 'ârâ-yı Rûm'dan dahi otuz nefer şâir-i mâhiri sâliyânesin yer imiş ve kimi tevârîh-i fütûhatın nazm u inşâ idüp ve kimi kıt'a ve kasâyidle medâyihin dirler, imiş."³

Fatih Sultan Mehmet döneminde, bu edebî çevrelerden beş tanesi bilinmektedir: 1) Fatih ve Çevresi 2) Şehzade Bayezid ve Çevresi 3) Cem Sultan ve Çevresi 4) Mahmut Paşa ve Çevresi 5) Ahmet Paşa ve Çevresi. Bu edebî çevrelerin hepsi birbirinden farklıdır. Elbetteki en ihtişamlı ve güçlü olanı Fatih ve çevresidir. Onu şehzadelerin buldukları sancaklarda oluşturdukları edebî çevreler izlemektedir. Mahmut Paşa'nın oluşturduğu çevre İstanbul'dadır. Ahmet Paşa hayatının ilk devresi olan Fatih'in hem musahibi hem de hocası olduğu dönemde şairleri hem himaye etmiş, hem de onları padişaha takdim etmiştir. Sürgünde olduğu dönemlerde ise etrafına topladığı şairlerle edebiyatın ve şiirin konuşulduğu sohbet meclisleri kurmuş, diğer şairlere yol yordam göstermiştir. Dolayısıyla Ahmet Paşa'nın çevresi, diğer edebî çevrelerden farklılık göstermektedir.

Öte yandan bu edebî çevreler, Batı'daki edebî ekollerden farklıdır. Bir edebî çevrede farklı edebiyat, şiir ve sanat anlayışına sahip sanatçılar bulunabilmektedir. Birbirleriyle rahat bir şekilde konuşabilmekte ve tartışabilmektedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde farklı ilmî, edebî ve sanat anlayışları ile farklı dine mensup oldukları için kovulan, sürgüne gönderilen kimseye rastlanılmamıştır.⁴

1. FATİH SULTAN MEHMET VE ÇEVRESİ

Fatih'in âlim, sanatkâr ve şairleri etrafında toplayarak onları himaye etmiş, onlarla haftanın belirli günlerinde sohbet etme adetini geliştirmiştir. Bu sohbet haftada iki gün olarak gerçekleşirdi.⁵ Fatih Sultan Mehmet, sefere çıktığında etrafında âlim ve şairlere yer verir, fırsat buldukça da onlarla ilmî ve edebî sohbetler yapardı. Bu yapılan ilmî ve edebî sohbetlerin

³ Latîfî, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ ve Tabsratü'n-nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, Ankara-2000, s. 141.

⁴ Fatih döneminde Hurufiler ve bazı mutasavvıflar ile ilgili alınan kararlar, tamamıyla siyasi kararlardır.

⁵ Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, Ankara-2001, s. 104.

sonunda zaman zaman edebî, ilmî, dînî ve felsefî eserler ortaya çıkardı. Bu yapılan edebî sohbetlerin birinde ilk mısraı Fatih'e ait olan ve devamını diğer şairlerin getirdiği aşağıdaki şiir yazılmıştır:

- Li-Sultân Muhammed : Hattun hadün yüzini tutdı nitekim ey cân
Hızır Beg : Âyîne-i vücûdı dûd-ı dil-i muhibbân
Gürânî : La‘lin tabak içinde pîrûze-rîze lerzân
Dâvud-ı gûyende : Cennet çemenlerini bitürdi ebr-i nîsân
Hayâlî Çelebi : Saf saf sipâh-i Zengî etrâf-i Rûmı yek-sân
Bâlî Paşa : Levh-i kamerde yazdı satr-i hurûfî Yezdân
Ahmet Paşa : Mûra müsellemler itdi emlâkini Süleymân
Hâcî Hasanoglı : Yâkut safhasını hatt-ı gubâr-ı reyhân
Mevlana Kırımî : Levh üzre yazdı hâmen âyât-ı nazm-ı Kur’ân
Hâcezâde : Etrâf-ı gül-sitâni itdi benefşe gerdân
‘İşkî : Bâg-ı Behişt içinde gül çevresini reyhân
‘Ulvî : Devr-i kamerde Rûmî tuğrâ-yı şâh-ı devrân
Kâdî Ayâzmenđî : Misk-i Hoten çerisi gül milketini yek-sân
Mahmûd Paşa : Rûm iklimine zencîr gösterdi nazm-ı dîvân
Sâbirî : Gül safhasında olmuş miskin benefşe-efşân
Sâbirî ‘İsâ : Hüccâc-ı Hind dolmuş Mekke içinde ‘üryân
Kâdî-zâde-i Serez : Hindüya itdi teslîm Rûm mülkin ibn-i ‘Osmân
Sâhibî : San mûrçe irişüp Firdevse oldı mihmân
Tâlibî : Geldi Habeş ilinden Rûm içre buldı îmân
Hayrân-ı mudhik : Kara çalu böğürtlen iğde dükânı sencân
Ayâzmenđî-i mudhik : Yaşıl yaprag içinde hoş yaraşur batıncân⁶

Bu dönemi anlatan kaynaklar taranarak, Fatih Sultan Mehmet'in çevresinde bulunan şairlerden tespit edilebilenler şunlardır:

1. Adnî, Fatih Sultan Mehmet'in güvenini, sevgisini ve saygısını kazanmış önemli bir devlet adamı olan Vezir-i azâm Mahmut Paşa'nın (ö.

⁶ Kemal Edip Ünsel, *Fatih'in Şiirleri*, Ankara-1946, s. 74-75; Muhammed Nur Doğan, *Fatih Divanı ve Şerhi*, İstanbul-2007, s. 257.

879/1474), şiirdeki mahlasıdır. Ülkenin imarından tehcir işlerine kadar her konuda görev almış, orduda ve donanmada komutanlık yapmış, Padişahın divanında, edebî toplantılarında yerini almış bir şahsiyettir. Bundan dolayı Gelibolulu Âli, “*ol tarihde Horasan Padişahının (Hüseyn-i Baykara) veziri Mir Ali Şîr Nevayî ve Hudavendigâr-ı Rûmun (Fatih Sultan Mehmet) vekil-i müşiri mezkûr Mahmut Paşa arasındaki eşsiz benzerlik devlet işlerinden ötedir.*” diyerek bu durumu yıldızların sürekli ve mutlu beraberliğine denk olarak görür. Âli, Mahmut Paşa’yı tefsir-i şerif mütalaası yapabilecek âlim ve fâzıl bir kişi olarak görmektedir. Onun cömertliğinin eserlerinden belli olduğunu, şiirlerinin ise âb-ı hayat gibi olduğunu söylemektedir.⁷ Sehî Bey ise onun için şöyle demektedir: “*İlimleri sırasıyla görmüş, faziletli, kâmil, şiir ve inşâda mâhir bir kimseydi. Şiirlerinde hususi manalar çoktur. Hoş tabiatlı, kudret sahibi kişiydi. Şiirleri güzel, gazelleri sanatlî, el değmemiş sözleri çok ve özel manalarına nihayet yoktur. Bunun elde ettiği itibar ve şöhre, buna gösterilen ilgi ve değere bunda olan fikir ve anlayış, ileri görüşlülük, tedbir ve fetanete Osmanlılarda hiçbir vezir müyesser olmadı. Hüner sahibi ve hünerlileri koruyan bir vezirdi. Eserlerinden gücü bellidir.*”⁸Mahmut Paşa, vezirliği döneminde Fatih’in etrafındaki edebî çevrede daima bulunmuştur.

2. Nişânî,Fâtih Sultan Mehmet Han’ın son vezirlerinden olup ilim ve devlet adamı olan Vezîr-i azâm Karamanî Mehmet Paşa’nın şiirdeki mahlasıdır. Tahsiline Konya’da başladı ve Musannifek ile Alâeddin Ali et-Tûsî’den ders alarak öğrenimini tamamladı. Ardından Konya’dan ayrılıp Osmanlı’ya gitti. İstanbul’un fethinden sonra Mahmut Paşa’nın vezîr-iâzamlığı sırasında (859/1455) onun himayesine girdi.⁹ Mahmut Paşa’nın tavsiyesiyle Fatih Sultan Mehmet’e nişancı olunca o devirde Nişancı Paşa diye anılmıştır. Nişancı olmasından dolayı şiirlerinde Nişânî mahlasını kullanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet’in ünlü kanunnamesinin hazırlanmasında ve dönemin iktisadi ve bürokratik yapılanmasında büyük katkıları olmuştur.¹⁰ Karamanî Mehmet Paşa, medreseden yetişmiş bir bürokrat, kumandan ve idarecidir. Osmanlı Devleti’nin gelirlerini arttırmak ve asker ihtiyacını karşılamak için çeşitli tedbirler almış ve aldığı bu tedbirler yüzünden

⁷Gelibolulu Âli, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Ankara-1994, s. 140.

⁸ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 56.

⁹ Yusuf Küçükdağ, “*Karamanî Mehmet Paşa*”, TDVİA, C. 24. s. 450.

¹⁰ Yusuf Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 450.

dönemin bir çok kişinin tepkisini çekmiştir.

Fatih'in 1481'de Gebze Çayırı'nda vefat etmesi üzerine onun ölümünü askerden ve halktan gizleyen Mehmet Paşa, yeniçerilerin İstanbul'a geçmesini de yasaklayınca bir grup yeniçeri, subaşı ile birlikte Mehmet Paşa'nın divanhanesini basarak onu öldürdüler. Kabri İstanbul'da Nişancı mahallesindeki caminin kible tarafında yer alan türbededir.¹¹

Karamanî Mehmet Paşa çevresindekileri belli bir kültür seviyesine ulaşmaları için teşvik etmiş, yetiştirmelerini sağlamıştır.¹² Karamânî Mehmet Paşa hem tarihçiliği hem de Osmanlı inşâ sanatında verdiği inşâ örnekleriyle tanınmıştır. Daha nişancı iken Uzun Hasan'a yazdığı mektuptan dolayı Fâtih'in teveccühünü kazanmıştır. Onun değişik mektupları münşeât mecmualarında örnek olarak verilmektedir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Şiirlerine değişik tezkire ve mecmualarda rastlanmaktadır. Karamanî Mehmet Paşa'nın Fatih'in yanında bulunarak onunla edebî ve ilmî sohbetler yaptığı da bilinmektedir.

3. Ahmet Paşa, padişahın hocası ve musahibi olup II. Murat devri kazaskerlerinden Veliyyüddin bin İlyas'ın oğludur. Doğduğu yer Edirne olmasına rağmen, ömrünün çoğunu Bursa'da geçirdiği için Bursalı diye tanınmıştır.¹³

İlk tahsilini Edirne'de tamamlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in tahta geçmesinden sonra kısa sürede yükselerek önce kazasker daha sonra da padişaha musahib ve hoca oldu. Bunda şiirlerinde padişahı methederek ondan gördüğü ilginin payı olduğu kadar bilhassa bir devlet adamı sıfatıyla gösterdiği başarıların da rolü vardır. Böylece payelerin en yükseğine ulaşarak vezirlik rütbesini elde etti.¹⁴ Ahmet Paşa, İstanbul kuşatmasında padişahın daima yanında bulunmuştur.¹⁵ İstanbul'un fethinden sonra padişahın yanında büyük bir mevki ve nüfuz sahibi olur. Ahmet Paşa, Fatih'e devrinin birçok şairini tanıtmış, hatta onlara muayyen bir tahsisat bağlanmasını temin etmişti.¹⁶

¹¹ Yusuf Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 450.

¹² Yusuf Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 450.

¹³ Bakınız: Bilal Kemikli, *Şairler Sultanı Ahmet Paşa*, Bursa-2010, s. 15-18, Ali Alparslan, *a.g.e.*, s. 1-2.

¹⁴ Günay Kut, *"Ahmet Paşa"*, TDVİA, C. 2, s. 111.

¹⁵ Mecdî, *a.g.e.*, C.1, s. 242-243.

¹⁶ Ali Alparslan, *Ahmet Paşa*, Ankara-1987, . s.2.

Sarayda yaşadığı tatsız bir olaydan sonra önce Yedikule zindanlarına hapsedilir. Burada Fatih'e yazdığı "kerem" redifli kasidesi meşhurdur. Affedilerek Bursa'ya sürülür. Bir daha İstanbul'a dönemez. Klasik Türk şiirinin kurucularından olan Ahmet Paşa, II. Bayezid döneminde 902/1496'da Bursa'da vefat eder.

4. Melîhî, Fatih dönemi şairlerinden olup şairlerin en tatlısı olarak nitelendirilir. Melîhî, tahsil için gittiği İran'da Arapça ve Farsça ile belagat ilmini öğrenmiş, şiir ve edebiyat bilgisini geliştirmiştir.¹⁷

İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra İstanbul'a gelen Melîhî, hayatında bir dönüm noktası teşkil eden Bursalı Ahmet Paşa ile tanıştı. Onunla yakınlığı vesilesiyle Fâtih Sultan Mehmet'in huzuruna çıktı ve onun musahibleri arasına girdi. Melîhî'nin bulunmadığı sohbetlerden, Fâtih'in zevk almadığı tezkirelerde kaydedilir.¹⁸ Sehî Bey, Melîhî'nin zahir ilimlerde gayreti ve çalışmasının çok fazla olduğunu, kendisinin belîğ ve fasih, şiirlerinin güzel ve tatlı, sözlerinin nazik ve şirin olduğunu söylemektedir.¹⁹ Melîhî'nin edebî kişiliğinden hemen bütün tezkirelerde övgüyle söz edilmiştir. Talebesi ve devrinin en önde gelen şairi olan Bursalı Ahmet Paşa ile boy ölçüşebilecek temiz bir dile ve sade bir üslûba sahip olan Melîhî, nüktedanlığı ve hazırcevaplığı ile de sohbetlerde aranan simalarından biri olmuştur.²⁰ Ancak içkiye olan aşırı düşkünlüğü ve rindâne bir hayatı tercih etmesinden dolayı Melîhî bu güzel ortamı çabuk kaybetmiştir.

5. Cemâlî, Karamanlı olmakla birlikte bir süre Bursa'da bulunmuş, tahsil hayatını, Kütahya'da tamamlamıştır. 850/1446'da II. Murat'a sunmuş olduğu "Hümâ vü Hümâyün" adlı mesnevinin yazılış sebebinin anlatıldığı bölümde Çandarlı Halil Paşa'nın hizmetine girdiğini söyler. İstanbul'un fethinden üç yıl sonra yazılan 860/1456'da yazdığı dini-tasavvufî "Miftâhu'l-ferec" adlı mesnevisinde Fatih Sultan Mehmet için yazılmış medhiyeler vardır. Divanında İstanbul'un fethine düştüğü tarihler bulunmaktadır. Yine eserlerinden anlaşılacağına göre Padişahın Arnavutluk seferine katılmıştır. Fatih devri sonlarında veya II. Bayezid dönemi

¹⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul-2010, C.2, s.828, Latîfî, *a.g.e.* s.505.

¹⁸ Gelibolulu Âli, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Haz. Mustafa İsen, Ankara-1994, s. 143.

¹⁹ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 127.

²⁰ Sabahattin Küçük, *"Melîhi"* TDVİA, C. 29, s. 50.

başlarında vefat ettiği tahmin edilmektedir.²¹ Divanında Fatih hakkında sekiz kaside bulunmaktadır.

6. Aşkî, Fatih dönemi şair ve musahiplerindendir. Molla Aşkî'nin asıl adı Muhammed Abdurrezzâk'tır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Aşkî, Sultan II. Murat ve II. Mehmet'e kaside sunmuş, Fatih'in tahta ilk çıktığı yıllardan (1444-1445) itibaren onun musahibi olmuştur. İlmiye sınıfına mensup bir şairdir. Sultan Mehmet zamanında çok rağbet görmüş, her zaman onun hizmetinde bulunmuştur. Bazı tezkireler ve Ayvansarayî, onun şiirlerinin sade ve sözlerinin vezinli olduğunu ancak şiirlerinin orjinal bir tarafının ve tadının bulunmadığını, yeteneksiz ve hünersiz olmasına rağmen padişahın günlük yüz akçe ulufe aldığını söyleyerek tenkit ederler.²² Ahmet Atilla Şentürk-Nurcan Boşdurmaz hazırlamış oldukları "Molla Aşkî Divan" adlı eserinde onun sanatıyla ilgili şu tespitlerde bulunarak adeta itibarını iade ederler: "*Fatih gibi sanat ve edebiyat zevki yüksek bir padişahın şehzadelik yıllarından itibaren himayesine girecek derecede başarılı şiirler yazan Aşkî'nin günümüzde yeterince tanınmamasının asıl sebebi Ahmet Paşa ve Necati gibi çığır açan şairlerin gölgesinde kalmış olmasıdır. Osmanlı şiir sanatının kuruluş sonrası gelişme dönemi şairlerinden sayılabilecek Molla Aşkî'nin Necati gibi İran şiirinin kalıplarını aştığı söylenemez. Fakat onun eserleri şiir sanatının 15. yüzyıldaki seyrini takip için önemli bir belge niteliğindedir. Sultan II. Murat ve II. Mehmet'e sunduğu gazel ve kasideleri arasındaki üslup farkı dahi şairin iç ve dış dünyasındaki seyir ve gelişmeleri gözlemler açısından ayrıca dikkat çekicidir.*"²³

7.Necâtî Bey, Klasik Türk edebiyatının Şeyhî ve Ahmet Paşa ile kurucu şairlerinden kabul edilir. Necati Bey'in, Fatih Sultan Mehmet'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) Edirne'de doğduğu kabul edilmektedir. Kastamonu'da eğitim görmüştür. Şiirleri Ahmet Paşa'nın şura meclisine kadar ulaşmış Kastamonu'da şöhreti yayıldıktan sonra, kalkıp İstanbul'a gelerek şairlikteki kudretini Fatih Sultan Mehmet'e de duyurmak ister. Âşık Çelebi, Necati Bey'in büluğa erdikten sonra, ilim tahsil etmekten vazgeçip Sultan Mehmet'in son dönemlerinde bir gün

²¹ A. A. Şentürk, A. Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul-2007, s. 233, Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, S. Ali Kahraman, İstanbul-1996, C.2, s. 393.

²² Latîfî, *a.g.e.*, s. 393, Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C.2, s. 1086, Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, İstanbul-1281, C.1, s. 196.

²³ Molla Aşkî, *Divan*, Haz. Ahmet Atilla Şentürk, Nurcan Boşdurmaz, İstanbul-2012, s. 8.

Eser itmez n'idelüm âh-ı sehergâh sana

Meğer insâf vire sevdüğüm Allah sana

matla'lı gazelini Sultan'ın nedimlerinden Georgios Amirutzes'in külahına sokar. Amirutzes ile satranç oynarken külahındaki kağıt, Padişah'ın dikkatini çeker. Kağıdı alıp Necati'nin gazelini okur, beğenir. Onyedinci akçe ulufe ile divan katibi yapar. Necati Bey, Fatih Sultan Mehmet'e kasideler sunarak (Divanında Fatih'e sunulan 3 adet kaside bulunmaktadır.) çok genç yaşına rağmen Padişah yanında şairler arasında önemli bir yer edinmiştir. Divan katipliği görevine Fatih vefat edene kadar devam eder.²⁴

8. Ulvî Şah Ali, Bursalı olup Sultan II. Murat döneminde şöhret kazanmış ve ihtiyarlığı zamanında Fatih Sultan Mehmet devrinde de yetişmiştir.²⁵ Latîfî, Kınalızâde ve Beyânî²⁶ tezkirelerinde Sultan II. Mehmet'i medhedenlerden olduğunu özellikle belirtirler. İhtiyarlık döneminde şairlerini talebesi Hayatî ile saraya gönderir idi. Padişah ile müşterek gazelleri bulunmaktadır.²⁷

9. Şehdî, Fatih Sultan Mehmet dönemi şairlerinden olup muhtemelen Amasya doğumludur. Güzel söz söyleyen beliğ, nazik tabiatlı bir kimse olduğu için döneminde çok rağbet görmüştür. Fatih Sultan Mehmet'in iltifatını kazanmıştır. Sultan, ondan Osmanlı Devlet Tarihini (Tevârih-i Âli Osman), Tuslu Firdevsî'nin Şehnamesine benzeterek nazmetmesini istemiştir. Bunun üzerine Şehdî, Osmanlı Şehnâmesini Farsça nazmetmeye başlamış, ancak on bin beyitten fazlasını söylemişken eserini tamamlamaya ömrü yetmemiştir.²⁸

10. Mehdî, Bursalı olup Fatih'in musahiplerinden ve makbul tuttuğu şairlerden idi. Neşeli, güler yüzlü ve irticalen şiir söyleme kabiliyetine sahip olan Mehdî'nin Farsçası mükemmel idi. Gelibolulu Âli, Mehdî'nin Fatih'in

²⁴ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C. 2, s. 852.

²⁵ Agah Sırrı Levent, "Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı", *Türk Dili Dergisi*, Mayıs-1953, s. 502.

²⁶ Latîfî, *a.g.e.* s. 398, Kınalızâde, *a.g.e.*, metin b, s. 110, Beyânî, *Tezkiretü's-suarâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Ankara-2008, www.kulturturizm.gov.tr e.t. 27.06.2012, s. 128.

²⁷ Bkz. 6. dipnot.

²⁸ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul-1972, C. 2, s. 393, Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C.3, s. 1451, Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, metin a, s. 434, Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, S. Ali Kahraman, İstanbul-1996, C.5, s.1572, Şemseddin Sami, *Kamusu'l-a'lâm*, İstanbul-1306, s. 2887.

iltifatına nail olduğu için şair sayıldığını, şiirlerinde mana aramanın beyhude olduğunu ve onun şiir söylemesinin boşuna olduğunu söyler.²⁹ Mehdî'nin Fatih Sultan Mehmet'e yazmış olduğu ve "Câmiü'n-nezâir"de bulunan onüç beyitlik kerem redifli kasidesi de bulunmaktadır.³⁰

11. Nahîfi Şemseddin, Aydın vilayetinden olup önce Anadolu'da daha sonra Acem diyarına giderek orada özellikle meânî, beyân ilimlerinin yanında mûsikî ilmi de tahsil etmiştir.³¹ Mûsikî ilmindeki ustalığından dolayı "Gûyende Usta Şems" diye tanınmıştır.³² Anadolu'ya döndükten sonra Fatih Sultan Mehmet'in yakın sohbetlerine dahil oldu. Bu yakınlığın neticesi olarak, Acem diyarından gelen sazende Abdülkadir Gülâbî onun huzuruna kabul edilmiştir. Bir gün padişahın huzurundaki bir küstahlığından dolayı cezalandırılarak Bursa'ya sürgüne gönderilmiş, orada 900/1494 yılının başlarında vefat etmiştir.³³

12. Molla Fenarizâde Ali Çelebi,Aslen Bursalı olupAcem diyarında ilim tahsil ettikten sonra Osmanlı'ya dönmüştür hikmet sahibi bir kimsedir. Anadolu ve Rumeli kazıaskerlikleri görevinde bulundu, Fatih Sultan Mehmet'e musahip oldu. Padişahla sohbetlerinde Acem ülkesinin bilginleri ve fazıllarının sözlerini nakleder, bazen Firdevsî'den bazen Şehname'den bazen de mûteber divanlardan parça parça beyitler okurdu. Acem edebiyatına hakkıyla vakıf olduğu için, Padişahla konuşmaları da daima bu edebiyat üzerinde cereyan ederdi. Fatih Sultan Mehmet devrinde hiçbir kazaskere göstermediği yakınlığı Ali Çelebi'ye göstermiştir.³⁴

13. Zeynep Hanım,Tarihte divan şairi olarak bilinen ilk kadın şairimizdir. Arapça ve Farsça şiirleri bulunan Zeynep Hanım, (ö. 879/1474) şiirlerinde açık ve sade bir dili tercih etmiştir. Farsça ve Türkçe şiirlerinden oluşan bir divan tertip etmiş bu divanını da dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet'e sunmuştur. Zeynep Hanım'ın şiirlerini beğenen Fatih, ona ihsan ve caizelerde bulunmuş, hediyeler vermiştir.³⁵

²⁹ Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s. 145.

³⁰ Zehra Göre, "Kerem Kasidelerine Dair", *Atatürk Ü. TAED*, S.39, s. 929.

³¹ Mecdî, *a.g.e.*, C.1, s. 231, Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C. 5, s. 1583.

³² Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 138.

³³ Mecdî, *a.g.e.*, C.1, s. 232.

³⁴ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul-1996, s. 39.

³⁵ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 218, Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, *metin a*, s. 358, Beyani, *a.g.e.*, s. 79, Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C.1, s. 591, Latifî, *a.g.e.*, s. 289.

14. Kâtibî, Molla Aşkî'nin talebelerinden olup Bursalıdır. Sultan Mehmet ile Sultan Bayezid dönemlerinde yaşamış olup 905/1499 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Hüsn-i hatta çok başarılı olduğu için Kâtibî mahlasını almıştır. Aynı zamanda mûsikîde de son derece başarılı olup kendi şiirlerinin yanında başkalarının da şiirlerini bestelerdi. Fatih Sultan Mehmet dönemi ve sonraki dönemlerde saraydan ulufe alanlardan idi.³⁶

15. Kıvâmî'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Sultan II. Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış, Fatih'in sarayında onun musahibi olarak bulunmuş ve onunla çeşitli seferlere iştirak etmiştir. Ancak diğer musahibler gibi Sultan'ın mükafatlarına yeteri kadar nail olamamış, bu yüzden geçim sıkıntısı çekmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra bu halini II. Bayezid'e arz etmiş, II. Bayezid'in Fatih Sultan Mehmet için bir fetihnâme yazmasını istemiştir. Bunun üzerine Kıvâmî, Fetihnâme-i Sultan Mehmet'i 3 Recep 893 / 13 Haziran 1488'de yazarak II. Bayezid'den istediği ihsanı elde etmiştir.

16. Georgios Amirutzes, XV. yüzyıl başında Trabzon'da doğmuş, filoloji, teoloji, felsefe ve coğrafya alanlarında devrinde önemli bilim adamıdır. Fatih Sultan Mehmet'in 1461'de Trabzon-Rum imparatorluğunu ortadan kaldırmasıyla Amirutzes ve ailesini, teyzesinin oğlu olan Sadrazam Mahmut Paşa'nın tavassutuyla himayesine aldı. Padişahın en has nedimlerinden birisi olan Amirutzes, döneminde kabiliyetli gördüğü gençleri de Sultan II. Mehmet'e takdim ediyordu. Onun ilim ve şiir meclislerine katılıyordu. Fatih'e üç adet Rumca medhiye yazmıştır. Amirutzes 1475 yılında vefat etmiştir.³⁷

17. Hâmidî,843/1439'da İsfahan'da doğdu. 865/1461 yılı baharında Bursa'da Mahmut Paşa ile karşılaşmıştır. Mahmut Paşa vasıtasıyla Fâtih Sultan Mehmet'e ulaşabilen ve başlangıçta Fâtih'in yakınları arasına giren Hâmidî, Padişah için "câm-ı süfyan-gûy" adlı eserini yazar. Şiir meclislerine katılır, çeşitli vesilelerle kasideler sunar. Bir keresinde Padişah'tan aldığı ihsanlar için ileri geri söz edince Padişah kızar. Bursa'ya gönderir. Hâmidî bir daha geri dönemez, Bursa'da vefat eder.

18. Tokatlı Leâlî, Acem ülkesine giderek ilim tahsil etmiştir. Osmanlı'ya Acemleşmiş ve kalender bir şekilde döndü. Önce Ahmet Paşa'nın sohbetlerine katılarak onun musahibi oldu. Acem ülkesinden Molla

³⁶ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 182.

³⁷ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul-2000, s. 35.

Câmî'nin selamlarını ve bazı Acem erenlerinin haberlerini getirdi. Başta Sultan Mehmet olmak üzere birçok devlet ileri geleninden ilgi ve iltifat gördü, onların sohbetlerine iştirak etti. İstanbul Yedikule civarındaki Kılıç Baba tekkesi adıyla meşhur olan kiliseyi, tekke haline getirerek Leâli'ye verdiler. Böylece Sultan Mehmet'in ihsanları ile iltifat ve rağbet bularak zengin oldu.³⁸ Bir müddet sonra Tokatlı Leâli'nin Osmanlı olduğu, kendini Acem gibi gösterdiği anlaşılınca başta kendisine verilen tekke olmak üzere elindekiler alınarak fakir düşmüş, Padişahın sohbetlerinden de uzaklaştırılmıştır.

19. Hızır Bey, Eskişehir'in Sivrihisar kasabasında 810/1407'de doğdu. Hızır Bey asıl şöhretini Fatih döneminde kazanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra onu Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti olan İstanbul kadılığına tayin eder. Hızır Bey İstanbul kadısı iken 864/1460'da vefat etmiştir. Devrinin önemli alimlerinden olan Hızır Bey'in Fatih'in yanında ayrı bir mevki bulunmakta idi. Hızır Bey'in Türkçe, Arapça ve Farsça şiir yazmaya malik olup, gazellerinin güzel, nazmı akıcı, üslûbunun nefis olduğunu Sehî Bey Tezkiresi'nde kaydeder.³⁹ Şiirde Hızırî mahlasını kullanmıştır. Fatih'in başlattığı bir müşaarede Fatih'den sonra ikinci mısraı Hızır Bey yazmıştır.⁴⁰

20. Vefâyî, Molla Fenari'nin kızkardeşinin oğludur. Cezerîzâde diye tanınan Vefâyî'nin asıl adı Mahmut'tur. Fatih Sultan Mehmet, Cezerîzâde Mahmut Vefâyî'yi tanıyınca, onun özelliklerini, bilgisini ve inşadaki kudretini öğrenince kendisine nişancı vazifesini verdi ve hiçbir nişancıya göstermediği rağbeti ona gösterip birçok ihsanda bulundu. Vefâyî, Fatih'in yanında her zaman yer bulmuş, izzet ve ikram görmüştür. Kendisi hoş tabiatlı, fasih ve belîğ, padişah ile sohbet etmiş bir kimse idi. Arapça Farsça ve Türkçe şiirleri bulunmaktadır.⁴¹

21. Huffî, Edirneli olup ümmî şairlerdendir. Okur yazar olmadığı halde şiire düşkünlüğünün şöhreti Fatih Sultan Mehmet'in dikkatini çekince onu huzuruna çağırarak dikkatlice dinlemiş, Huffî'ye izzet ve ikramda

³⁸ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 141.

³⁹ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 92.

⁴⁰ Kemal Edip Ünsel, *a.g.e.*, s. 74-75.

⁴¹ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 64-65.

bulunmuştur.⁴² Hasib, Huffi'nin, Sultan Mehmet huzurunda onu öven kasideler ve gazeller okuduğunu padişahdan tahsinler aldığını yazar.⁴³

22. Hüdâyî Dede, 793/1390 yıllarında Muğla'da doğdu. İstanbul'a gittiğinde, Mahmut Paşa, Hüdâyî Salih Dede'yi Fatih Sultan Mehmet'e takdim etti. Fatih Sultan Mehmet, Hüdâyî'ye, izzet ve ikramda bulunmuş, kendisinin herhangi bir arzusunun olup olmadığını sormuş, Hüdâyî de Muğla'da Seyyid Kemaleddin Hazretleri'nin medfun olduğu Türbe-i Şerif'in kendilerine Mevlevî zaviyesi olarak ihsan olunmasını talep etmiş, bu arzusu da kabul edilmiştir. Bunun üzerine Muğla Mevlevihanesi'ni kuran Hüdâyî Salih Dede ömrünün kalan kısmını bu zaviyede Mesnevi okutarak ve risaleler yazarak geçirmiş, 885/1480'de vefat etmiştir.⁴⁴

23. 'Ulvî,Bursalı olan Ulvî Şah Ali, Sultan II. Murat döneminde şöhret kazanmış ve ihtiyarlığı zamanında Fatih Sultan Mehmet devrine yetişmiştir. Latifî, Kınalızâde ve Beyânî⁴⁵ tezkirelerinde Sultan II. Mehmet'i medhedenlerden olduğunu özellikle belirtirler. İhtiyarlık döneminde şiirlerini talebesi Hayatî ile saraya gönderir idi.

24. Karamanlı Nizâmî, Karamanoğulları Beyliği sınırları içerisinde kalmış ve orada yetişmiştir. Karaman Beyliği'nin ortadan kalkmasının ardından Sadrazam Mahmut Paşa ile tanışan Nizâmî, Paşa'nın Fâtih Sultan Mehmet'e kendisinden övgü ile söz etmesi ve Fâtih'in de âlim ve sanatkârları İstanbul'da toplamak düşüncesi sebebiyle İstanbul'a davet edilir. İstanbul'a gitmek üzere yola çıkan şair yolculuk esnasında vefat eder. Ölüm tarihi, 874-878/1469-1473 yılları arasında olduğunu tahmin edilmektedir.⁴⁶ Divanında Fatih için yazılmış kaside bulunmaktadır.

25. Kabûlî,aslen İranlı olup 841/437'de doğdu. Anadolu'da önce Amasya'da Şehzade Bayezid'e uğradı. Daha sonra İstanbul'a gelerek Fatih'e kasideler sunmuş, onun takdirini kazanarak maiyet erkânı arasına dahil olmuştur. Padişahla seferlere iştirak etmiş, şiir ve eğlence meclislerine katılmış, bütün bu iç ve dış alemlerini kaside, gazel, tarih, tasvir ve

⁴² Latifî, *a.g.e.* s. 249, Gelibolulu Âlî, *a.g.e.* s. 135.

⁴³ Hasib, *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osman*, Haz. Menderes Coşkun, Ankara-2002, s. 101.

⁴⁴ Hüdâyî Dede ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Akyol, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, Kırıkkale Ü., SBE., Doktora tezi, Kırıkkale-2012, s. 184-185.

⁴⁵ Latifî, *a.g.e.* s.398, Kınalızâde, *a.g.e. metin b*, s.110, Beyânî, *a.g.e.*, s. 128.

⁴⁶ Haluk İpekten, "Karamanlı Nizâmî", *Türkiyat Mecmuası*, XII (1958), s. 68.

tavsifleriyle tespit etmiştir.⁴⁷ Ancak kendisini çekemeyenlerin yüzünden altı yedi yıl içerisinde padişahın çevresinden uzaklaştırılmıştır. Bunun sebebi muhtemelen geçimsiz bir tabiata sahip olmasıdır. Divanını 880/1475 yılında Fâtih Sultan Mehmet'e takdim etmiş, 883/1478'de vefat etmiştir.⁴⁸

26. Kâşifi hakkında tezkirelerde bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun arkadaşı olan İranlı Kabûlî'nin divanından öğrenildiğine göre, Kâşifi, Şirvan şahının sarayında Kabûlî ile beraber bulunmuş, sonra Bakü ve Halep'te kalmıştır. Kabûlî'ye göre Kâşifi, buralarda başarı sağlayamamış ve Osmanlı ülkesine gelmiştir.⁴⁹ Haluk İpekten, Kâşifi'yi Fatih Sultan Mehmet'in himayesindeki şairler içerisinde değerlendirir.⁵⁰ Kâşifi'nin 1456 yılı civarında Fatih Sultan Mehmet'in gazalarını öven Farsça, Gazânâme-i Rûm adlı bir eser yazmıştır.⁵¹

Yukarda ismi geçen şairlerin dışında yine İran'dan gelen Vâhidî ve Sâhilî başta olmak üzere tezkirelerde isimlerine rastlanılmayan birçok şairin Fatih Sultan Mehmet'in şairler meclisinde yer bulduğunu söylemek gerekir. Ayrıca ilk mısraını Fatih'in yazdığı müşaareyi tamamlayan ismi geçip⁵² ancak kaynaklarda onlarla ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız şairler de bulunmaktadır. Bunlar; Dâvud-ı gûyende, Bâlî Paşa, Hâcî Hasanoğlu, Kâdî Ayâzmendî, Sâbirî, Sâbirî 'Îsâ, Kâdizâde-i Serez, Sâhibî, Tâlibî, Hayrân-ı Mudhik, Ayâzmendî-i Mudhik'tir.

Sonuç olarak Fatih Sultan Mehmet'in etrafında sadece devlet ve ilim adamları değil aynı zamanda şairler de bulunmakta idi. Bunlardan bazıları her iki sıfatı bazıları da her üç sıfatı üzerlerinde taşımakta idiler.

3.2. ŞEHZADE BAYEZİD VE ÇEVRESİ

Şehzade Bayezid, 1447'de Dimetoka'da doğmuş, 1454 yılında Amasya'ya sancak beyi olarak gönderilmiş ve 27 yıl bu görevde kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 3 Mayıs 1481'de ölümü üzerine padişah oldu.

⁴⁷ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e., s. 43.

⁴⁸ İsmail Hikmet Ertaylan, Kabûlî'nin ölümünü, arkadaşı Hâmîdî'nin divanındaki bir tarih kıtasına dayandırmaktadır. *Divân-ı Kabûlî*, a.g.e., s. 20.

⁴⁹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e., s. 44.

⁵⁰ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e., s. 44.

⁵¹ Abdülkadir Özcan, "*Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü*", a.g.m., s. 58.

⁵² Kemal Edip Ünsel, a.g.e., s. 74-75.

Kardeşi Cem Sultan ile taht mücadelesine girişti. Cem Sultan'ın, 1495'te İtalya'da ölümü üzerine bu mücadeleden galip çıktı. 1512'de Sultan Selim'in tahta çıkmasıyla İstanbul'dan ayrılıp Dimetoka'ya giderken 21 Mayıs 1512'de Çorlu yakınlarında vefat etmiştir. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Beyazıt Meydanı'nda kendi yaptırmış olduğu caminin yanına defnedilmiştir.⁵³

Amasya'da Murrafzâde'den okumuş, Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almış, Çandarlı İbrahim Paşa, Fenarizâde Ahmet Paşa, Hamza Beyzâde Mustafa Paşa ve Yahya Paşa gibi devlet adamları kendisine lala tayin edildiği için devlet yönetme tecrübesini onlardan öğrenmiştir.

Şehzade Bayezid, eskiden beri bir kültür ve sanat merkezi olan Amasya'da yeni bir çığır açmış, etrafına musikîşinasları, şairleri ve sanatçıları toplamış, kısa zamanda bir kültür çevresi meydana getirmiştir.⁵⁴ II. Bayezid'den bahseden Sehî Bey, Âşık Çelebi ve Latîfî, onun şairleri ve marifet ehlini koruduğunu, âlimleri, salihleri, yüce kişileri ve şairleri herkesten üstün tuttuğunu yazarlar. Ayrıca etrafında caize, ihsan, maaş ve aylık ile geçinen otuzdan fazla usta şair olduğunu belirterek onun Amasya'da nasıl bir kültür muhiti oluşturduğunu anlatırlar. Bunlardan tespit edilenler şunlardır:

1. Tacî Bey, Amasya'da defterdâr idi.⁵⁵ Kınalızâde, Şair Tacî Bey'in şehzadenin yanında bulunma devlet ve saadetinin ona yettiğini söylemektedir.⁵⁶

2. Sâfî, Cezerî Kasım Paşa, Edirneli bir yaşlı kadının kölesi olup Mahmut Paşa'nın alakasıyla dikkati çekti. Kınalızâde ise, Fatih'in nişancısı olan Cezerî Mehmet Çelebi tarafından yetiştirildiğini söylemektedir.⁵⁷ Fatih Sultan Mehmet'in de dikkatini çeken Cezerî Kasım Paşa, II. Bayezid Amasya'da iken defterdar, padişah olunca da vezir olur. Selanik ve

⁵³ Şerafeddin Turan, "Bayezid II", *TDVİA*, C. 5, s. 234-238.

⁵⁴ Burada incelediğimiz şairler, Şehzade Bayezid'in Amasya'da etrafında olan şairler olup bunların çoğu II. Bayezid'in padişahlığı döneminde vefat etmiştir.

⁵⁵ Latîfî, *a.g.e.*, s. 198.

⁵⁶ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, *Haz. İbrahim Kutluk*, Ankara-1978, C.1, s. 235.

⁵⁷ Kınalızâde, *İbrahim Kutluk*, *a.g.e.* s. 547.

İstanbul'da hayır eserleri yaptırmıştır.⁵⁸ Latifî, Osmanlı şairleri arasında atasözü ve deyimleri şiirde kullanmanın onunla başladığını yazar.⁵⁹

3. Sinoplu Seyfi, Amasya'da kadılık yapıp Şehzade Bayezid'e bel bağlamıştır. Şehzâdeye sunduğu her arzın sonunda bir müfred veya beyit yazardı. Bayezid, padişah olduktan sonra, Rumeli'nin bazı büyük ve küçük şehirlerinde kadılık yaptı. Sofya kadısı iken ölmüştür.⁶⁰

4. Hatemî, Müeyyedzâde Abdurrahman Paşa, Amasya doğumlu olup şehzadenin meclislerine girip ona musahip olmuştur. Şehzâdeyi içkiye ve afyona alıştırdığı gerekçesiyle Fatih Sultan Mehmet, Hatemî'nin ve Mahmut Paşa'nın öldürülmesini emretmiş, bunun üzerine Bayezid onları ülke dışına kaçırmıştır. Bu kişiler ancak Bayezid padişah olduktan sonra dönebilmişlerdir. Amasya'da şiirler yazmaya başlayan Hatemî, İran'a kaçmış, orada ilmini arttırmıştır. Bayezid padişah olunca dönemin önemli şahsiyetleri ve şairleri arasında yerini almıştır.⁶¹ Yavuz Sultan Selim döneminde 920/1514 tarihinde vefat etmiş, Eyüp Sultan türbesi hazîresine defnedilmiştir.

5. Kutbî Ahmet Çelebi, İznikli olup Şeyh Kutbeddin'in oğludur. Tasavvufa eğilimli birisi idi. İlmi ve fazileti ile biliniş Paşa Çelebi diye anılmıştır. İnşasının güzelliği ile Amasya'da Şehzâde Bayezid'in nişancısı olmuştur. Sehî Bey, Enisü'l-uşşâk uslubunda "Hevesnâme" isimli bir kitap yazdığını belirtir.⁶²

6. Âfitâbî'nin doğum yerini kaynaklar farklı gösterirler. Afitâbî, tahsilini tamamladıktan sonra Şehzâde Bayezid'in dikkatini çekmiş ve onun muhitine girmiştir. Fakat onun Şehzâde Bayezid'e yakınlığını çekemeyenler saraydan uzaklaştırılmasına sebep olmuşlardır. Daha sonra Şehzâde Ahmet'in de hizmetinde bulunan Afitâbî, tasavvufa yönelip ömrünü vaaz ve nasihatla geçirmiştir.⁶³

7. Mihri Hatun, Amasya kadısı Belâyî Efendi'nin kızı olup Şehzade Bayezid'in sarayında şöhret bulmuş bir kadın şairdir. Şehzade'nin iltifatına

⁵⁸ Haluk İpekten vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimleri Sözlüğü*, Ankara-1988, s. 411.

⁵⁹ Latifî, *a.g.e.*, s. 385.

⁶⁰ Kınalızâde, *İbrahim Kutluk*, *a.g.e.* s. 497, Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 1016.

⁶¹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, *a.g.e.* s. 173.

⁶² Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, *a.g.e.* s. 174, Sehî Bey *a.g.e.*, s. 96.

⁶³ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, *a.g.e.* s. 174, Latifî tezkiresi, *a.g.e.*, s.88-89.

nail olmuş ve çevresindeki şairlere katılmıştır. Mihri Hatun, açık fikirli, erkeklerden fazla sakınmayan bir kişiliği var idi. Bayezid'in padişah olmasından sonra Mihri Hatun, Şehzâde Ahmet'in sarayında da itibarını korumuştur. Mihri Hatun'un divanında Bayezid'e sunulan iki kaside bulunmaktadır.⁶⁴

3.3. CEM SULTAN VE ÇEVRESİ

864/1459'da Edirne'de doğdu. On yaşında Kastamonu'ya sancak beyi olarak gönderildi. Kastamonu önemli bir ilim, kültür ve sanat merkezi idi. Cem Sultan burada yetiştirildi. 1473'te Fatih Sultan Mehmet, Uzun Hasan üzerine sefere çıkıncı Cem Sultan'ı İstanbul'da bıraktı. Ağabeyi Şehzade Mustafa'nın Konya'da ölümü üzerine 1474'te sancak beyi olarak oraya gönderildi. Cem Sultan'ın etrafında Gedik Ahmet Paşa, Frenk Süleyman, Sofu Hüseyin, Hatıpzade Nasuh, Defterdar Ahmet gibi önemli devlet adamları ve ayrıca Rum ve İtalyan danışmanları vardı. Bu kişiler, şehzadenin tahsil ve terbiyesi yanında sancağın idareciliğini de öğretiyorlardı.

Fatih'in 1481'de ölümünden sonra; Cem Sultan'a giden habercinin yolda öldürülmesi üzerine babasının ölüm haberini geç aldı. Ağabeyi II. Bayezid'in tahta çıktığını ve koruyucusu Sadrazam Mehmet Paşa'nın öldürüldüğünü haber alınca telaşlandı. Yine de tahtta hak iddia ederek ağabeyine karşı savaş açtı. Bursa'ya gitti, adına hutbe okuttu, para bastırıldı ve kendini padişah ilan etti. Ancak Haziran 1481'de Yenişehir'de ağır bir yenilgiye uğradı. Önce Konya'ya ardından Tarsus'a çekildi. Mısır Sultanı'ndan aldığı davetle Kahire'ye gitti, orada büyük ilgi gördü. Cem Sultan, Mekke'ye gidip Hac vazifesini yerine getirdi. Anadolu'da şansını birkaç defa denedi ise de başarılı olamadı. Anadolu'da kalma imkânı ortadan kalkınca Cem Sultan otuz kadar adamı ile 1482'de Rodos şövalyelerine sığındı.

Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde padişah olmak ümidiyle 13 yıl bir macera yaşadı. Avrupalıların, Hristiyanlığa geçme teklifini reddetti. Avrupa'da geçirdiği 13 yılın sonunda 900/1495'te öldü. Zehirlendiği de

⁶⁴ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e. s. 175, Mehmet Arslan, *Mihri Hatun Divanı*, Amasya-2007, s. 29-42.

rivayet edilmektedir. Ölümünden dört yıl sonra cenazesi Bursa'ya getirilerek defnedildi.⁶⁵

Cem Sultan özellikle Karaman'a sancak beyi olarak gönderildiğinde yanında kıymetli devlet adamları ile beraber şairler de bulunmakta idi. Bu şairler Cem Sultan'a bağlı kalmışlar, bir kısmı onu maceralı Avrupa hayatında da yalnız bırakmamışlardır. Bu şairlere edebiyat tarihimizde "Cem Şairleri" denmektedir. Kaynakları tarayarak elde edilen bilgilere göre, -şimdilik kaydıyla- Cem Şairlerinin sayısı 8'dir. Şehzade Cem bu şehirde kaldığı kısa zaman zarfında bir edebiyat ve kültür muhiti meydana getirmeye muvaffak olmuştur. Pek çok şair ihsanından istifade etmiş, ona kasidelerini sunmuşlardır. Bu şiir çevresi Cem Sultan'ın Konya'dan ayrılmasından sonra da gittiği yerlerde devam etmiştir. Kardeşi ile olan mücadelelerinde çok kötü günler geçirmesine rağmen bu 8 şairden 5'i kendini terk etmemiş, onunla aynı hayatı yaşamışlardır. Bu şairlerin Cem Sultan ile aynı hayatı yaşamaya katlanmaları, ona bağlılığın Şehzade'nin sırf ihsanları ve caizeleri sebebiyle olmadığını gösterir. Cem şairleri şunlardır:

1. Sa'di-i Cem, asıl adı Sadullah b. Mustafa olup Sirozludur. Cem Sultan'ın kâtibi, nişancısı ve musahibi idi.⁶⁶ Onun en güvendiği kişilerden olduğu için Cem Sa'di'si olarak bilinmektedir. Nis şehrinde Cem Divanı'nı o istinsah etmiştir. Cem Sultan onu kıyafet değiştirip Osmanlı ülkesine gönderdi. Niyeti ülke içerisindeki adamlarına Sa'dî vasıtasıyla mektuplar ulaştırmak ve onların cevaplarını almaktı. Sa'dî, Rodos'tan Aydın'a geçti. İstanbul'a giderek mektupları dağıtıp onların cevaplarını aldı. Fakat birisi kendini ihbar edince boğazına taş bağlanıp Galata'dan denize atıldı. (ö. 887/1482?)⁶⁷

2. Haydar Çelebi, Cem Sultan'ın defterdarı, nedimi, musahibi ve yurt dışındaki dert ortağıdır. Konya'daki şiir meclislerinde, kardeşi ile olan mücadelelerinde, Rodos şövalyelerine sığınırken, maceralı Avrupa hayatında ve ölümünde hep yanında idi. Cem Sultan'ın ölüm haberini, şahsi eşyalarını, kitaplarını, maymununu ve papağanını da İstanbul'a o getirmiştir. Latifi bu durumu şöyle anlatıyor: "*Cem'in konuşabilen bir beyaz papağanı varmış. Bu papağan güzel konuşur, ağzından şeker saçarmış. Adı geçen Cem'in geride kalan eşyasını getirirken o beyaz papağanı siyaha boyayıp kargaya*

⁶⁵ İbrahim Akyol, *a.g.t.*, s. 315-321.

⁶⁶ Latifî, *a.g.e.*, s. 304.

⁶⁷ Mustafa İsen, "*Cem Şairleri*", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara-1997, s.166.

benzetmiş. Üzerine yas kıyafeti giydirip taziye töresini öğrettikten sonra da kuşu padişaha vermiş. Papağan net bir ifade ve fasih bir dille zaman zaman “El-hükümü lillah-hüküm Allah’ındır, kulun elinde ne var, padişahımızın ömrü ebedi olsun” sözünü tekrarlamış. Bu eğitim ve öğretilenler padişahın hoşuna gitmiş ve Haydar Çelebi’ye Germiyan kalesinde bir ulu zeamet verilmiş.”⁶⁸ Haydar Çelebi daha fazlasını beklediği için bundan memnun olmamıştır.

3. **Kandî**, Sirozludur. Balmumcu ve şekerci olduğu için Kandî mahlasını almıştır. Konya’da Cem Sultan’ın meclislerinde bulunmuş, iltifatlarına nail olmuştur. Mısır’a ve Avrupa’ya beraberinde gitmiş, gurbet hayatını beraber yaşamışlardır. Avrupa’da ölmüştür.⁶⁹

4. **Sehâyî**, Konya’da Cem Sultan ile beraber bulunup Avrupa’ya onunla beraber giden şairlerdendir. Cem Sultan, onu çok beğenir, meclislerde yanından ayırmaz idi.⁷⁰ Cem Sultan ile beraber Avrupa’da kalmıştır.

5. **La’lî**, Cem şairlerinden olup kızıl saçlı olduğu için bu mahlası almıştır. Diğer şairler gibi o da Cem Sultan’ı gurbet hayatında yalnız bırakmamış, aynı ızdırabı o da yaşamıştır. Şiirlerini genellikle sohbet havası içerisinde irticalen söyler idi.⁷¹

6. **Şâhidî**, Aslen Edirnelidir. Cem Sultan’ın Konya’daki meclisinde defterdarı idi. Cem Sultan’ın Avrupa macerasına katılmamıştır. Kaynaklar; hayli şiir söylemesine ve divanı olmasına rağmen şiirde pek ustalığının olmadığını söylemektedir.⁷² İstanbul’da Cem Sultan adına nazmetmeye başladığı Leyla vü Mecnun mesnevisini 883/1478’de Konya’da tamamlamıştır.

7. **Şair Turâbî**, ilmi ve fazileti dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet tarafından şehzadenin yetiştirilmesi için ona Konya’da hoca olarak tayin edilmişti. Sehî Bey, onun âlim, fâzıl tefsire kadir zahir ilimlerde mâhir bir kimse olduğunu söylemektedir. Cem Sultan, saltanat mücadelesine başlayıp Konya’dan ayrılınca Turâbî İstanbul’a dönmüş, kendisine beytül-mâlden maaş bağlanmıştır.

⁶⁸ Latifî, a.g.e., s. 239-240.

⁶⁹ Sehî Bey, a.g.e., s. 175.

⁷⁰ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e., s.169.

⁷¹ Sehî Bey, a.g.e., s. 174, Latifî, a.g.e., s. 489.

⁷² Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e., s. 169.

8. **Karamanlı Aynî**, XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Aynî'nin ismi, şura tezkirelerinde, Osmanlı tarihlerinde ve biyografik eserlerde bulunmamaktadır.⁷³ Aynî ile ilgili bilgilerin kaynağı kendi divanıdır. Kastamonu'ya Şehzade Cem'in yanına gitmiş, üç yıl onunla beraber olmuş, daha sonra da Cem ile beraber Karaman'a dönmüştür. Fatih'in ölümünden sonra Cem'in ailesi ve kendine bağlı adamlarıyla beraber vatanı terk etmesi Aynî'yi derinden üzer. O, Cem'in Karaman'ı terk etmesini doğru bulmaz, gitmemesi için adeta yalvarır. Aynî, bir gün şehzadenin Rumeli'nde padişahlığını ilan edeceğini ümit eder. Ömrünün sonuna kadar Cem Sultan'a bağlı kalır.⁷⁴

3.4. MAHMUT PAŞA VE ÇEVRESİ

Veziriazam Mahmut Paşa'nın etrafında toplananlar arasında devlet kademelerinde yükselmiş önemli kişiler de bulunuyordu. Kendisi de Adni mahlasıyla şiirler yazan Mahmut Paşa,⁷⁵ adına yazılan eserler için 1000 altın ihsanda bulunacak kadar da cömerttir. Mahmut Paşa'nın musahibi Sarıca Kemal, Paşa'nın ölümünden sonra onun sanatçıları nasıl himaye ettiğinin boyutlarını gösteren şu beyti söylemiştir:

Kemâl inşâ vü eş'ârın komadı fikr ü zikrini

Meger kim devridür sanur dahi Mahmûd Paşanın

Sarıca Kemal, Mahmut Paşa'nın ölümünün ardından şiir yazmaya devam ettiğini söyleyerek, kendisini Mahmut Paşa devrinde sanır, ifadesiyle Mahmut Paşa dönemindeki sanat faaliyetlerinin bolluğuna ve bunların desteklenmesine gönderme yapmaktadır.⁷⁶

Mahmut Paşa'nın himaye ettiği ve ihsanlarda bulunduğu şairlerden tespit edilebilenler şunlardır:

1.Safi, Cezeri Kasım Paşa, kıraat âlimi Cezerî'nin torunu ve Fâtih Sultan Mehmet dönemi nişancılarından Cezerîzâde Şemseddin Mehmet Bey'in oğlu olduğu ve bu sebeple Cezerî nisbesiyle anıldığı belirtilir.

⁷³ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Ankara-1997, s. 11.

⁷⁴ Osman Horata, "Cem Şairleri", *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul-2007, C.2, s. 95.

⁷⁵ Mahmut Paşa'nın hayatı, eserleri ve vakıfları için bkz. İbrahim Akyol, *a.g.t.*, s.322-327.

⁷⁶ Tuba Işınsoy İsen Durmuş, *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hamilik Geleneği*, Bilkent Ü. ESBE, Doktora Tezi, Ankara-2006, s. 50.

Kınalızâde Hasan Çelebi, Fatih'in nişancısı olan Cezeri Mehmet Çelebi tarafından yetiştirildiğini söylemektedir.⁷⁷ Dîvân-ı Hümâyun'da görev yaptıktan sonra Mahmut Paşa'nın teveccühünü kazandı ve Fâtih tarafından Amasya sancağında bulunan Şehzade Bayezid'in defterdarlığına tayin edildi. Cezerî Kasım Paşa devlet adamlığı yanında Sâfî mahlasıyla yazdığı şiirleri ile de tanınmıştır. Onun özel bir tarzı ve güzel bir edasının olduğunu, şiirin tabiatını, nazımın kurallarını iyi bildiğini tezkireler yazmaktadır.⁷⁸

2. Halîmî Lütfullah Çelebi, Sultan II. Mehmet ve Bayezid dönemi kadılarından olup Mahmut Paşa'nın himayesinde olan kemal ehli bir kişidir.⁷⁹ Eserlerinde ismi Lütfullah, bazan Halîmî, bazan da sözlüğünde olduğu gibi Lütfullah b. Ebû Yûsuf el-Halîmî olarak geçmektedir. Halîmî, bazı kaynaklarda yer alan Acem diyarından geldiğine dair kayıtlara ve Farsçaya hâkimiyetine bakılırsa esas öğrenimini o zamanın önde gelen kültür çevrelerinden İran'da yapmıştır, denilebilir. Halimi Lügatı diye anılan 2 ciltlik Farsça-Türkçe yazılmış Bahrû'l-garâib'i vardır.

3. Hayatî, Şair Hayatî, Kastamonuludur. Sehî Bey ise Ulvi Şah Ali'nin talebesi olduğunu belirterek, onun ihtiyarlığı döneminde kasidelerini Hayatî'nin saraya götürdüğünü bu vesile ile Hayatî'nin devlet erkanı ile tanışma fırsatı bulup kendini ispat ettiğini söyler. Bu gidiş-gelişler esnasında Mahmut Paşa ile münasebet kurar. O da Hayatî'de bir kabiliyet görüp kendi himayesine alır. Hayatî'nin tabiatı hezle yatkın ve zihni genellikle bu tarza kabiliyetli olduğundan Mahmut Paşa bazı kimselere latife kasdıyla bazan nesir bazan de nazım uslubuyla kötölemek kasdıyla beyitler söylettirmiştir. Yine böyle hezl yazdığı için öldürülmüştür.

4. Nişânî Karamani Mehmet Paşa, Fâtih Sultan Mehmet Han'ın son vezirlerinden, ilim ve devlet adamıdır. Tahsiline Konya'da başladı ve Musannifek ile Alâeddin Ali et-Tûsî'den ders alarak öğrenimini tamamladı. Ardından Konya'dan ayrılıp Osmanlı'ya gitti. İstanbul'un fethinden sonra Mahmut Paşa'nın vezîrîâzamhğı sırasında (859/1455) onun himayesine girdi.⁸⁰ Kaynaklar, Mahmut Paşa tarafından önce İstanbul'da yaptırdığı medresenin müderrisliğine getirildiğini, ardından divan katipliğine daha sonra da Mahmut Paşa'nın tavsiyesiyle Fatih Sultan Mehmet'e nişancı

⁷⁷ Kınalızâde, *İbrahim Kutluk, a.g.e., C.1, s. 547.*

⁷⁸ Sehî Bey, *a.g.e., s. 67.*

⁷⁹ Kınalızade Hasan Çelebi, *a.g.e. metin a, s. 251, Âşık Çelebi, a.g.e. C. 2, s. 629.*

⁸⁰ Yusuf Küçükdağ, *a.g.m., s. 450.*

olduğunu ve o devirde Nişancı Paşa diye anıldığını söylemektedirler. Nişancı olmasından dolayı şiirlerinde Nişânî mahlasını kullanmıştır.⁸¹

5. Şükrullah b. İmam Şihâbeddin791/1388'de doğdu.⁸² Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murat ve II. Mehmet zamanının bilginlerindedir. 22 yaşında Osmanlıların hizmetine girmiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey'e ve Mirza Cihanşah'a özel vazife ile elçi olarak gönderildi. II. Murat'ın ona siyasi vazifeler vermekle kalmayıp musiki ile ilgili bir veya iki risale yazdırdığı rivayet edilir.⁸³ 861/1457 yılında Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı meşhur Mahmut Paşa için, on üç kısma ayırdığı Behçetü't-Tevârih adlı eserini Farsça yazıp Mahmut Paşa'ya sunmuştur. Şükrullah 894/1488 yılında İstanbul'da ölmüş ve Şeyh Vefa camisinin avlusuna gömülmüştür.⁸⁴

6. Enverî, Düsturnâme adlı eserinden öğrendiğimize göre, Arapça, Farsça öğrenmiş, zamanının ilimlerini bir dereceye kadar tahsil etmiş, bu arada bazı tarih kitaplarını okumuş orta derecede bir şairdir. Fâtih Sultan Mehmet adına daha önce Teferrücnâme adıyla bir tarih kitabı kaleme aldığını yazan Enverî, daha sonra da hâmisî Mahmut Paşa adına Düsturnâme'yi hazırlamıştır. Fatih Sultan Mehmet ve Mahmut Paşa ile beraber bazı seferlere iştirak etmiştir. Düsturnâme'nin 21. babı tamamen Mahmut Paşa'nın gazalarına ve menakıbına, 22. babda Mahmut Paşa'nın medhiyesine ayrılmıştır.⁸⁵

7. Dursun Bey, asıl adı Tûr-ı Sînâ olup muhtemelen 1426 civarında doğmuştur.⁸⁶ Dursun Bey amcasının yanında yetişmiş ve iyi bir tahsil görmüştür. Genç yaşta da tımar sahibi olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra yaya ve müselleme tahriri ile "yazıcı" olarak görev yapar. Dursun Bey'in bugün elde mevcut olan tek eseri, esas itibarıyla Fâtih Sultan Mehmet'in gaza ve fetihlerini ihtiva eden ve kendisi tarafından Târîh-i Ebü'l-Feth adı verilen tarihidir. Fâtih Sultan Mehmet adına kaleme alınan eser, önsöz, giriş ve asıl metin kısmı olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Zeyl kısmında on iki yıl hizmetinde bulunduğu ve ömrünün en verimli dönemini

⁸¹ Yusuf Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 450.

⁸² Nihat Azamat, *a.g.t.*, s. 110.

⁸³ Nihat Azamat, *a.g.t.*, s. 110.

⁸⁴ Franz Babinger, *a.g.e.*, s. 20-21.

⁸⁵ Betül Ademler, *a.g.t.*, s. 187.

⁸⁶ Mertol Tulum, *a.g.m.*, s. 6.

sohbet ve tavsiyelerini dinleyerek geçirdiği Mahmut Paşa'nın görüşlerine ayırmıştır.

8. Sarıca Kemal (Kemâl-i Zerd), Anadolu şairlerinden olup iyi bir medrese öğrenimi görmüştür. Mahmut Paşa'nın sarayındakilere muallimlik, Paşa'ya da musahiplik yapmıştır. Paşa'nın vefatından sonra Hasköy'e çekilerek ziraatle meşgul olmuştur. Burada yaptırdığı medresede ders okuturken 880/1475'de vefat etmiştir.⁸⁷

9. Hayâlî, 850/1447'de İznik'te doğmuş, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'den ders görmüştür. İznik medreselerinde müderrislik yapmıştır. Hâşiye-i Şerhu'l-akâid adlı eserini yazarak Mahmut Paşa'ya sunmuştur. Fatih, bu eserin kendisine sunulmadığı için Hayali Efendi'ye darıldığı söylenmektedir.⁸⁸ 885/1480'de 33 yaşında ölmüş, Bursa'ya defnedilmiştir.⁸⁹

10. Mevlânâ Hâmidî, 843/1439'da İsfahan'da doğdu. Âşık Çelebi, Anadolu'ya Acem'den geldiğini, Hâmidî mahlası ile bilindiğini ve eski zariflerden olduğunu kaydeder.⁹⁰ Mahmut Paşa vasıtasıyla Fâtih Sultan Mehmet'e ulaşabilen ve başlangıçta Fâtih'in yakınları arasına giren Hâmidî, Padişah'a yazdığı bir kaside üzerine Padişah'ın hediyesini beğenmediğini ifade eden sözleri üzerine, Hâmidî 881/1476-77 yılında Murâd-ı Hüdâvendigâr türbedarlığı göreviyle Bursa'ya gönderir.⁹¹ Ertesi yıl İstanbul'a giderek padişahı af dilediyse de tekrar Bursa'ya dönmesi emredilir. Küçük oğlu Celilî'nin 893/1488 'te Bursa'da doğduğu ve babasını genç yaşta kaybettiği bilindiğine göre Hâmidî'nin XVI. yüzyıl başlarında Bursa'da ölmüştür.⁹²

11. Hüdâyî Dede, 93/1390 yıllarında Muğla'da doğdu. İstanbul'a gittiğinde önce Mahmut Paşa'nın himayesine girdi. Mahmut Paşa, Hüdâyî Salih Dede'yi Fatih Sultan Mehmet'e takdim edince o da kendisine herhangi bir arzusunun olup olmadığını sormuş, Hüdâyî de Muğla'da Seyyid Kemaleddin Hazretleri'nin medfun olduğu Türbe-i Şerif'in kendilerine Mevlevî zaviyesi olarak ihsan olunmasını talep etmiş, bu arzusu da kabul edilmiştir. Bunun üzerine Muğla Mevlevihanesi'ni kuran Hüdâyî Salih

⁸⁷ Latifî, *a.g.e.*, s.467, Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, *metin b*, s. 219.

⁸⁸ Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, *metin a*, s. 288.

⁸⁹ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C.2, s. 656.

⁹⁰ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C. 1, s. 479.

⁹¹ Arzu Atik, *Celilî'nin Leyla vü Mecnûn'u ile Nizâmî'nin Leyla vü Mecnûn'unun Karşılaştırılması*, Marmara Ü. TAE, Doktora Tezi, İstanbul-2009, s.5.

⁹² Geniş bilgi için bkz. Hâmidî böl.

Dede ömrünün kalan kısmını bu zaviyede Mesnevi okutarak ve risaleler yazarak geçirmiş, 885/1480’de vefat etmiştir.

3.5. AHMET PAŞA VE ÇEVRESİ

Ahmet Paşa, II. Murat devri kazaskerlerinden Veliyyüddin bin İlyas’ın oğludur. İlk tahsilini Edirne tamamlamıştır. İlk görevi Bursa Muradiye medresesi müderrisliğidir. Daha sonra da Molla Hüsrev’in yerine Edirne kadısı oldu. (855/1451) Fatih Sultan Mehmet’in tahta geçmesinden sonra kısa sürede yükselerek önce kazasker daha sonra da padişaha musahib, hoca ve vezir oldu. Ahmet Paşa, İstanbul kuşatmasında padişahın daima yanında bulunmuştur. İstanbul’un fethinden sonra padişahın yanında büyük bir mevki ve nüfuz sahibi olur. Ahmet Paşa, Fatih’e devrinin birçok şairini tanıtmış, hatta onlara muayyen bir tahsisat bağlanmasını temin etmiştir.⁹³ Ahmet Paşa’nın devrinin Mehmet Paşa, Davut Paşa, Nişancı Paşa, Mesih Paşa gibi devlet adamlarıyla, bilginleri ve şeyhleriyle sıkı münasebetlerde bulunması onun bir cemiyet adamı olduğunu göstermektedir.

Ahmet Paşa –ayrıntıları bugün bile meçhul olan- bir olaydan dolayı Padişah’ın gözünden düşer ve hapsedilir. Otuz beş beyitlik “kerem” redifli kaside ile padişaktan afv edilmesini talep eder. Bunun üzerine ölümden kurtulan Ahmet Paşa, günlük otuz akçe vazife ile Bursa’ya tayin edilir. Orada Orhan, Muradiye ve Emir Sultan vakıflarının işlerini yürütmekle görevlendirilir.⁹⁴ Sonra Sultanönü (Eskişehir), Tire ve Ankara sancak beyliğine getirilir. Sultan Bayezid, padişah olduktan sonra tekrar Bursa’ya sancak beyi olarak gelebilen Ahmet Paşa, 902/1497’de vefat eder. Bursa’da Muradiye medresesi yakınında yaptırdığı caminin yanına gömülür.

Ahmet Paşa, Bursa’ya sürüldüğü zaman, devrinin büyük şairi olarak, Bursa şairlerinin üstadı ve aynı zamanda koruyucusu olmuştur. Etrafında küçük çapta bir şairler topluluğu meydana getirmiştir. Kışın Bursa’daki vali konağında, yazın Uludağ’daki evinde dostlarını ve şairleri toplardı.⁹⁵ Âşık Çelebi bu durumu şöyle ifade eder: “*Ölinceye dek ömri Bursa’da şu ‘arâ vü zurefâ musâhabeti ile güzer idüp evkâtın tevzi’ idüp her faslda Keşiş tagı yaylaklarınınun bir münâsib mekânında ‘ıyş u ‘iştret idüp...*”⁹⁶Orhan Şaik

⁹³ Ali Alparslan, *a.g.e.* s. 2.

⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Akyol, *a.g.t.*, s. 336-345.

⁹⁵ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, *a.g.e.*, s. 218.

⁹⁶ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C.1, s. 288.

Gökyay ise şu tespitite bulunur: “*Ahmet Paşa tarihte şairlerin beyni, başı sayılıyor o devirde. Şeker almaya gidiyor, bakıyor ki şiire hevesi var adamın, sahip çıkıyor.*”⁹⁷Hasib, manzum tezkiresinde Ahmet Paşa'nın Bursa'daki yıllarını şöyle anlatır:

Burûsa şehrinün evvel bahârında hazânında
Gezüp seyr ü sülûk eylerdi bâğ u râğ u bustânı

Dem i germâ vü tâbistânda bistândan kalkup
Gezerdi cümle yaylâkı tilâl u kûh-ı rehânî⁹⁸

Ahmet Paşa'nın meclislerinde şiirler okunur, şiir ve edebiyat üzerine sohbetler yapılırdı. Necati Bey'in Kastamonu'dan bir kervanın getirdiği “döne döne” gazeli Bursa'da ilk defa Ahmet Paşa'nın meclisinde okunmuş ve takdir edilmiştir.⁹⁹ Ahmet Paşa'nın edebî çevresinde bulunan şairler arasında Bursalı Hariri, Resmî, Mîrî, Remzî, Çağşırı Şeyhi, Mevlânâ Hâmîdî gibi şairleri sayabiliriz.¹⁰⁰ İhtimal Bursa şairlerinden Ahmet Paşa'nın alakalandığı daha başkaları da vardır.

1. Harirî, Bursa'da ibrişim ve ipekli kumaş satmakla geçinen bir şairdi. Bu sebeple Harirî mahlasını almıştır. “*Ahmet Paşa merhuma intisâb-ı da'vâ idüp Resmî ile bir an huzurundan ayrılmayan karinlerindendir.*”¹⁰¹ Latîfî, şiiriyette başarılı olmadığını ama Ahmet Paşa'nın şiirlerine nazire söylediğini ancak Ahmet Paşa'nın verdiği cevaplar karşısında da çaresiz kaldığını yazar.¹⁰² Hasib, manzum tezkiresinde Harirî ile Ahmet Paşa arasındaki bağı şöyle anlatır:¹⁰³

Burûsiyyü'l-asıldur Monla Resmî ile şirketle
İdüp İbn-i Veliyyü'd-dîn'den tahsil-i 'irfânı

Kemâl-i intisâbı oldığından zât-ı zî-şânun
Dem-â-dem meclis-i hassına olmuşlar nedîmânı

⁹⁷ Orhan Şaik Gökyay, “*Divan Edebiyatı Kimin*”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara-2003, s. 336

⁹⁸ Hasib, *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osman*, Haz. Menderes Coşkun, Ankara-2002, s. 89.

⁹⁹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, a.g.e. s. 218.

¹⁰⁰ Gönül Tekin, “*Fatih Devri Edebiyatı*”, *İstanbul Armağanı*, İstanbul-1995, s.190

¹⁰¹ Gelibolulu Âli, a.g.e., s. 135.

¹⁰² Latîfî, a.g.e., s. 226.

¹⁰³ Hasib, a.g.e., s. 99.

2. **Resmî**, Bursa'da manifaturacılıkla geçinen şairlerdendir. Şiire heveskâr idi. Ahmet Paşa'nın birçok şiirini tahmis etmiştir.¹⁰⁴ Harîri ile iyi dost idiler.

3. **Mîrî**, Bursalı olup Kınalızâde Hasan Çelebi'nin dedesidir. Dedeleri dönemin ulu kişilerindedir. Ahmet Paşa ile Bursa'da sohbet ve ülfet edip şu'arâ-yı sihr-âferin âstân-ı felek-temkîninde misâl-i Pervîn bir yire cem' olup hâle-sıfat ol mâh-ı hûrşîd-i menziletten ayrılmaz ve halka gibi bâb-ı mekremet-vücûdundan ayrılmaz idi.¹⁰⁵

4. **Remzî**, Ahmet Paşa'ya intisap eden şairlerden Remzi bezzadı. Hariri ile birlikte Ahmet Paşa'nın konağına devam ederlerdi. Bu iki şair Ahmet Paşa'yı sürgün yıllarında yalnız bırakmamışlardır.¹⁰⁶

5. **Çağşırıcı Şeyhî**, Ümmî divan şairlerindedir. Çağşır dikerek geçimini sağladığından "Çağşırıcı Şeyhî" diye anılmaktadır. Ahmet Paşa'nın muhiblerindedir. II. Bayezid devrinde vefat etmiştir.¹⁰⁷

6. **Mevlânâ Hâmidî**, 843/1439'da İsfahan'da doğdu. Âşık Çelebi, Anadolu'ya Acem'den geldiğini, Hâmidî mahlası ile bilindiğini ve eski zariflerden olduğunu kaydeder.¹⁰⁸ Mahmut Paşa vasıtasıyla Fâtih Sultan Mehmet'e ulaşır. Hâmidî 881/1476-77 yılında Murâd-ı Hüdâvendigâr türbedarlığı göreviyle Bursa'ya gönderilir.¹⁰⁹ Yüzyılın başlarında Bursa'da ölmüştür.¹¹⁰ Şiirlerinin büyük bir kısmı Farsça olan Hâmidî'nin Türkçe şiirleri dil ve üslûp bakımından dönemin Doğu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Bazı gazellerinin Bursalı Ahmet Paşa'nın gazelleriyle benzeşmesi, bu iki şairin Bursa'da karşılaşmış olduklarını ve birbirinden etkilendiklerini göstermektedir. Ahmet Paşa'nın Bursa'ya sürgüne gönderildiği tarih, 873/1468-69 olup Hâmidî'nin Bursa'ya gönderildiği tarih ise 881/1476-1477'dir. Ahmet Paşa ve Hâmidî ömürlerinin geri kalan kısımlarını Bursa'da tamamlamışlardır. Dolayısıyla, Hâmidî'yi de Ahmet Paşa'nın edebî çevresinden saymak da bir sakınca bulunmamaktadır.

¹⁰⁴ Sehî Bey, *a.g.e.*, s. 185.

¹⁰⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi, *metin b*, s. 346.

¹⁰⁶ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁰⁷ Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Ankara-2001, s.4.

¹⁰⁸ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, C.1, s. 479.

¹⁰⁹ Arzu Atik, *a.g.t.*, s. 5.

¹¹⁰ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Akyol, *a.g.t.*, s.385-387.

SONUÇ:

Türk edebiyatının gelişim sürecinde şairlerin ve sanatçıların belirli çevrelerde kümelandıkları görülmektedir. Özellikle devlet büyüklerinin etrafında ve onların buldukları şehirlerde toplanan şairler, buralarda biraraya gelerek edebî alışverişte bulunurlar, şiirlerini okurlar ve birbirlerini eleştirirlerdi. Bu edebî çevreler, birer kültür merkezi olarak aynı zamanda şairleri besleyen kaynaklardı.

Fatih Sultan Mehmet etrafında şairleri toplar, onların şiirlerini dinler, başarılı bulduklarına ihsanlar verirdi. 30 kadar şairi de maşa bağlamıştı.¹¹¹ Bu şairler zamanla değişkenlik gösterir, etrafındaki şairler hep aynı kişilerden oluşmazdı. Fatih'in şairleri teşviki iledir ki İstanbul başta olmak üzere, özellikle dönemindeki sancak merkezleri olan Kastamonu, Amasya, Konya gibi Osmanlı şehirlerinde, şairlerin bir araya gelip şiir sohbetleri ettikleri, sanat anlayışlarını tartıştıkları edebiyat akademileri oluşmuştur. Bu edebiyat akademilerinde, yeni edebî akımlar ortaya çıkıyor, birçok şairin yetişmesinin zemini oluşturuluyordu. Fatih devri İstanbul'unda da bu tür mekanların sayısı gittikçe artmakta ve şairler mevsimine göre mesirelerde, bozahanelerde, tekkelerde, meyhanelerde, konaklarda ve yalılarda toplanıp şiir adına tartışmalara girmeye başlamışlardı. Dahası Fatih'i örnek alan bazı devlet adamları da şairleri koruyup geleneğe dönüştürme çabasındaydılar. Şehzade Cem ile Şehzade Bayezid'in, Mahmut Paşa ile Ahmet Paşa'nın bu tür faaliyetler içerisinde oldukları ve etrafındaki şairleri himaye ettikleri bilinmektedir.¹¹²

Bu edebî çevrelerin buldukları yerler, öncelikle padişahların sarayları taşrada ise şehzadelerin konakları, devlet büyüklerinin, paşaların konakları olmuştur. Genellikle şairlerin birçoğu ya bir resmî görev ile veya rüşdünü ispat edip çağrılarak bu edebî çevrelere girmişler, birçoğu böyle yerden geçimini sağlamıştır. Bu durum edebiyatımızdaki hâmilik geleneğini de olumlu yönde etkilemiş ve geliştirmiştir. Böylece edebiyat ve sanatta hâmilik, kurumsallaşmaya başlamıştır.

¹¹¹ Latifi, *a.g.e.*, s. 141.

¹¹² Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, adlı eserinde (İstanbul-1996, 271 s.) Osmanlıdaki edebî çevreleri incelemiştir. İskender Pala, *Şiirler, Şairler ve Meclisler* (İstanbul-1997, s.20-44) adlı eserinde bu tür toplantıları hikayeleştirerek anlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Ademler, Betül, (2007) Düsturnâme-i Enveri, Sakarya Ü. SBE, YLT, Sakarya.
- Adivar, Adnan, (2000)Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul.
- Ak, Coşkun, (2001)Şair Padişahlar, Ankara.
- Akyol, İbrahim, (2012) Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı, Kırıkkale Ü., SBE, Doktora Tezi, Kırıkkale.
- Alparslan, Ali, (1987) Ahmet Paşa, Ankara.
- Arslan, Mehmet, (2007) Mihrî Hatun Divanı, Amasya.
- Âşık Çelebi, (2010)Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul-3 C.
- Atik, Arzu, (2009) Celîli'nin Leyla vü Mecnûn'u ile Nizâmî'nin Leyla vü Mecnûn'unun Karşılaştırılması, Marmara Ü. TAE, Doktora Tezi, İstanbul.
- Ayvansarayî, (1281) Hadikatü'l-cevâmi', İstanbul-, C.1.
- Azamat, Nihat, (1996) II. Murat Devri Kültür Hayatı, Marmara Ü., TAE, Doktora Tezi, İstanbul.
- Babinger, Franz, (2000) Osmanlı Tarih Yazarları, Çev. Coşkun Üçok, Ankara.
- Beyânî, Tezkiretü'ş-şuarâ, (2008)Haz. Aysun Sungurhan, Ankara-www.kulturturizm.gov.tr. e.t. 27.06.2012.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi, (1972)Osmanlı Müellifleri, İstanbul-3 C.
- Doğan, Muhammed Nur, (2007) Fatih Divanı ve Şerhi, İstanbul.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, (1948) Külliyyât-ı Divân-ı Kabûlî, İstanbul.
- Gelibolulu Âli, (1994) Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Haz. Mustafa İsen, Ankara.
- Gökyay, Orhan Şaik, (2003)“Divan Edebiyatı Kimin”, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara.
- Göre, Zehra, “Kerem Kasidelerine Dair”, Atatürk Ü. TAED, S.39.
- Hasîb, (2002) Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osman, Haz. Menderes Coşkun, Ankara.
- Horata, Osman, (2007)“Cem Şairleri”, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul–C.2.
- İnalcık, Halil, (2005) Şair ve Patron, Ankara.
- İpekten, Haluk vd., (1988) Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimleri Sözlüğü, Ankara.
- İpekten, Haluk,(1958) “Karamanlı Nizâmî”, Türkiyat Mecmuası, XII
- İpekten, Haluk, (1996) Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, İstanbul-

İsen Durmuş, Tuba Işınsu, (2006) II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hamilik Geleneği, Bilkent Ü. ESBE, Doktora Tezi, Ankara.

İsen, Mustafa, (1997)“Cem Şairleri”, Ötelerden Bir Ses, Ankara.

Kemikli, Bilal, (2010)Şairler Sultanı Ahmet Paşa, Bursa–

Kınalızâde Hasan Çelebi, (2009)Tezkiretü’ş-şuarâ, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, Ankara-www.kulturturizm.gov.tr. e.t. 01.05.2012.

Kınalızâde Hasan Çelebi, (1978) Tezkiretü’ş-şuarâ, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara–, C.1.

Kurnaz, Cemal; Tatçı, Mustafa, (2001) Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı, Ankara.

Kut, Günay, “Ahmet Paşa”, TDVİA, C. 2.

Küçük, Sabahattin, “Melihî” TDVİA, C. 29.

Küçükdağ, Yusuf, “Karamani Mehmet Paşa”, TDVİA, C. 24.

Latîfî, (2000)Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ, Haz. Rıdvan Canım, Ankara.

Levent, Agah Sırrı, (1953)“Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı”, Türk Dili Dergisi, Mayıs.

Mecdî Mehmet Efendi, (1989) Şakâik-i Nu’mâniye ve Zeyilleri, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul-, C.1.

Mehmet Süreyya, (1996) Sicill-i Osmânî, Haz. Nuri Akbayar, S. Ali Kahraman, İstanbul-, C. 5.

Mermer, Ahmet, (1997) Karamanlı Aynî ve Divanı, Ankara.

Molla Aşkî, (2012) Divan, Haz. Ahmet Atilla Şentürk, Nurcan Boşdurmaz, İstanbul-

Özcan, Abdülkadir, (2003) “Fatih Devri Yazıcılığı ve Literatürü”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.14, 2003/1.

Pala, İskender, (2010) Şair Fâtih: Avnî, İstanbul.

Sehî Bey, (1998) Sehî Tezkiresi Heşt Behişt, Haz. Mustafa İsen, Ankara.

Şemseddin Sami, (1306)Kamusu’l-a’lâm, İstanbul-4 C.

Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, (2007) Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul.

Tulum, Mertol, “Dursun Bey” TDVİA, C. 10.

Turan, Şerafeddin, “Bayezid II”, TDVİA, C. 5.

Ünsel, Kemal Edip, (1946) Fatih’in Şiirleri, Ankara